

Αφηγήσεις λαϊκών και έντεχνων ιστοριών. Εσωτερικές ανταποκρίσεις και διδακτικές προσεγγίσεις

Αδαμοπούλου Πηνελόπη
Πτυχιούχος Αγγλικής Φιλολογίας
Mst, Υποψήφια διδάκτορας ΠΤΔΕ, ΔΠΘ
penelopeadam@hotmail.gr

Περίληψη

Προσεγγίζεται η αφήγηση ως εκπαιδευτική μέθοδος και μαθησιακό εργαλείο, με προσπάθεια να εντοπισθεί πώς αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί στο χώρο της εκπαίδευσης. Στόχος είναι να εξετάσουμε πώς το παραμύθι, αναπόσπαστο μέρος της προφορικότητας, αλληλεπιδρά με τον έντεχνο γραπτό λόγο και έχει ως όφελος τη ζύμωση του παιδιού με τη λογοτεχνία και την καλλιέργεια του σε συνειδητό αναγνώστη και δημιουργό.

Τα παραμύθια είναι η έκφραση του πολιτιστικού γίνεσθαι. Για την ερμηνεία τους χρήσιμο εργαλείο αποτελεί η ζώσα μνήμη της πολιτιστικής μας παράδοσης. Η μνήμη λειτουργεί με τρόπο διαλογικό στον καθένα μας.

Η αφήγηση τρέφει μέσα της τη ζωντανή γλώσσα της κοινότητας, τους μύθους της, τα όνειρα της και τα πάθη της. Η φύση της προφορικής παράδοσης εμπλουτίζει τη γραπτή παράδοση και ο συγγραφέας παραμυθιάς δε λειτουργεί προφορικά αλλά γραπτά. Η πράξη της γραφής με τη σειρά της εγκαλεί την επικοινωνία, το διάλογο, δηλαδή την επιθυμία της ανάγνωσης. Το παιδί με το παραμύθι ανακαλύπτει τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του. Η δημιουργική γραφή ως καλλιτεχνική έκφραση το βοηθάει να εναρμονίσει τον εσωτερικό του κόσμο με την πραγματικότητα. Το παιδί μπορεί να πειραματιστεί με τις λέξεις και να παίξει. Το ποιητικό παιχνίδι δίνει με τη λέξη παιχνίδι την έννοια της απόλαυσης και της χαράς.

«Είπα στα παιδιά ένα παραμύθι για το πώς γεννήθηκαν τα παραμύθια. Και είπαμε ότι τα παραμύθια γεννήθηκαν από τα πολύτιμα υλικά από τα οποία ήταν φτιαγμένο το μαγικό γεφύρι της αρχής του κόσμου. Το γεφύρι αυτό είναι ανάμεσα στη γη και στον ουρανό και απ' όπου μπορούσαν οι άνθρωποι το διάβαιναν, πάνω- κάτω, ώστε να μπορούν να βρίσκουν λύσεις στα προβλήματά τους ζητώντας λύσεις από τον ουρανό, όταν δεν μπορούσαν να τα καταφέρουν εδώ στη γη.

Κάποια στιγμή, όμως, αυτό το μαγικό γεφύρι γκρεμίστηκε. Και τα πολύτιμα υλικά από τα οποία ήταν φτιαγμένο, σκορπίστηκαν στον κόσμο σαν πετραδάκια – φως, σαν σπίθες από μαγεία και κάποιιοι τα μαζέψανε και κάναν τα παραμύθια.»¹

(Βαλάση Ζωή 2012)

Η αφήγηση της Ζωής Βαλάση, μιας έμπειρης αφηγήτριας παραμυθιών και συγγραφέα σε μια ομήγουρη μαθητών δίνει με τον πιο αποκαλυπτικό και λιτό τρόπο τον ορισμό του παραμυθιού. Παράλληλα επεξηγεί, πώς όλη αυτή η σοφία - φως, οι σπίθες, συλλέχτηκαν από κάποιους που τις έκαναν παραμύθια. Μιλάει, χωρίς να το διατυμπανίζει, για τους δημιουργούς, ανώνυμους και επώνυμους, που μάζεψαν τα πετραδάκια και *κάναν τα παραμύθια*. Η συνέντευξη της Ζωής Βαλάση με τους μαθητές δείχνει πως η αφήγηση παραμυθιών έχει θέση στο σχολείο και αποτελεί μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Το θέμα που απασχολεί την παρούσα εισήγηση είναι το πώς θα διατηρήσουμε το φως και τις σπίθες των λαϊκών και έντεχνων παραμυθιών και θα το μεταλαμπαδεύσουμε στους σύγχρονους μαθητές, για να γίνουν με τη σειρά τους και οι ίδιοι μάστορες του λόγου, για να ενώσουν τα μαγικά πετραδάκια και να φτιάξουν από μόνοι τους το γεφύρι- κείμενο που θα τους οδηγήσει, μέσα από την παιγνιώδη διάσταση της γλώσσας, στο δρόμο του φανταστικού και στη χαρά της δημιουργίας.

Το παραμύθι είναι το «παραμύθιον» που στην αρχαιότητα σήμαινε λόγος παραμυθίας δηλαδή παρηγοριάς. Ο Αναγνωστόπουλος αναφέρει ότι το παραμύθι έχει ευεργετικό άκουσμα, αποτελεί παραμυθία (παρηγοριά) μικρών και μεγάλων. (Αναγνωστόπουλος 1997: 77) Είναι το όχημα για το ταξίδι της φαντασίας. Τα μαγικά παραμύθια, τα διηγηματικά ή κοσμικά, τα θρησκευτικά ή συναξάρικα, τα ευτράπελα ή σατιρικά παραμύθια, οι ιστορίες με ζώα, τα κλιμακωτά παραμύθια (Λουκάτος 1977: 109), όλες οι αφηγήσεις με φανταστικό περιεχόμενο εντάσσονται στο γενικότερο όρο παραμύθι. Ο στόχος αυτών των αφηγήσεων είναι η ψυχαγωγία, η ανεύρεση της αλήθειας μέσω της διδαχής, και γενικά το άνοιγμα προς τον φανταστικό κόσμο του ονείρου. Το λαϊκό παραμύθι ως γέννημα της προφορικότητας και της σοφίας του λαού εδραιώθηκε, ανέπτυξε μορφή, δομή και λειτουργίες και έγινε λογοτεχνικό είδος. Οι ρίζες του είναι βαθιές όσο και η ιστορία του ανθρώπινου γένους. Γεννημένο το παραμύθι μέσα από τη λαϊκή σοφία και φαντασία βρήκε τα μέσα, από τις προφορικές αφηγήσεις, να διαδοθεί από γενιά σε γενιά.

Η αφήγηση παραμυθιών είναι μια πανάρχαια τέχνη, που όμως αναβιώνει στις μέρες μας. Μια εικόνα από το μακρινό παρελθόν, που είναι όμως ζωντανή και ενυπάρχει εγγεγραμμένη μέσα μας. Μια παρέα ατόμων παιδιών και στη μέση του κύκλου ο παραμυθός αφηγητής της ιστορίας. Η σχέση του αφηγητή και του ακροατηρίου δεν είναι παθητική και απρόσωπη αλλά σχέση αλληλεπίδρασης. Η προφορική αφήγηση είναι μια πράξη που *προαπαιτεί έναν οικείο χώρο συναντίληψης, διασταύρωσης εμπειριών*, σημειώνει ο Ι.Ν. Βασιλαράκης. (Βασιλαράκης 1992: 23). *Ο μονόλογος του αφηγητή δεν είναι μονόλογος παρά φαινομενικά.* (Βασιλαράκης 1992: 24) «*Είπα στα παιδιά ένα παραμύθι...*», επιμένω στο ρήμα «*είπα*», γιατί πρόκειται για μια επικοινωνία μέσα από το λόγο. Αυτή η επικοινωνία πλαισιώνεται από χειρονομίες, σιωπές και βλέμματα που αλληλοσυναντώνται κατά τη διάρκεια της αφήγησης. Το βλέμμα του αφηγητή κατευθύνεται πάνω από την ομήγυρη του και προσλαμβάνει μέσα από το βλέμμα των ακροατών τον ορίζοντα προσδοκιών του ακροατηρίου για να κατευθύνει την αφήγηση του. Η αφήγηση του εξαρτάται από την επιθυμία του ακροατή να ακούσει, να φανταστεί, να ονειρευτεί και στη συνέχεια να δημιουργήσει. *Αφηγητής και ακροατής γίνονται ένα. Ονειρεύονται μαζί με ανοιχτά τα μάτια και όταν γίνεται μεγαλύτερο το κοινό, τότε το παραμύθι και ο θρύλος γίνονται όνειρα ομαδικά, όνειρα της κοινότητας* (Πελασγός 2008: 18).

Η αφήγηση λαϊκών παραμυθιών τρέφει μέσα της τη ζωντανή γλώσσα της κοινότητας, τους μύθους της, τα όνειρα της και τα πάθη της. Ο λαϊκός αφηγητής είναι το προσωπίδιο της συλλογικότητας. Με την αφήγηση του υπογραμμίζει την ατομικότητα του, αλλά παράλληλα αντλεί τις δυνάμεις και την εκφραστικότητα του από μια συλλογικότητα που κινείται σε ένα δυναμικό σχήμα, όπου το παλαιό αναπλάθεται μέσα από «*τη Νύχτα των καιρών*» (Βασιλαράκης 1992: 37, Réju) ή τα σκοτεινά βάθη της ψυχής των λαών και επαναπροσφέρεται στο λαό με νέα πνοή. Κάθε αφήγηση υπόκειται σε αυτό το κυκλικό σχήμα. Η φύση της προφορικής παράδοσης εμπλουτίζει αργότερα τη γραπτή παράδοση και ο συγγραφέας-παραμυθός δε λειτουργεί προφορικά αλλά γραπτά. Η πράξη της γραφής με τη σειρά της εγκαλεί την επικοινωνία, το διάλογο, στην προκειμένη περίπτωση την επιθυμία της ανάγνωσης. Το κύκλωμα είναι συνεχές. Το ζεύγος γραφή –ανάγνωση στη λογοτεχνία και ιδιαίτερα την παιδική *αντλεί τη δύναμη του*

από την ασίγαστη δίψα αειφόρου εναλλαγής των ρόλων συγγραφέα- αναγνώστη μέσα στο ίδιο πρόσωπο, δυνητικά «Γίνε αναγνώστη, ο γραφέας που είσαι» (Βασιλαράκης 2008: 75, Ricardou).

Ας δούμε τώρα σύντομα πώς το παραμύθι από την προφορική αφήγηση πέρασε στη λογοτεχνική του μορφή, έφτασε στο σύγχρονο παραμύθι για παιδιά και για νέους και χαρακτηρίζεται άλλοτε ως παραμυθένια ιστορία, ποιητικό αφήγημα, μικρή ιστορία....

Ο Charles Perrault δημοσίευσε το 1697 τη συλλογή παραμυθιών «*Ιστορίες ή παραμύθια του παρελθόντος με ηθικολογίες*» (Histoires ou Contes du Temps passé) με υπότιτλο «*παραμύθια της μάνας μου της χήνας*» (Les Contes de ma Mère l'Oye) με την απεικόνιση μιας ηλικιωμένης κυρίας που γνέθει και αφηγείται παραμύθια σε μια ομήγυρη παιδιών. Τα παραμύθια αυτής της συλλογής είναι λαϊκά γαλλικά παραμύθια και δεν πρόκειται για απλές μετεγγραφές αλλά για λογοτεχνικές αναδημιουργίες. Ο Perrault τα επεξεργάστηκε και τα δημοσίευσε. Πρόκειται για μια συλλογή μαγικών παραμυθιών. Ως αφηγηματικά κείμενα έχουν τη δομή του προφορικού αφηγήματος: επαναληπτικά μοτίβα, επαναλήψεις ταχταρισμάτων που προκαλούν μια ηχητική μαγεία, διαλογικά μέρη που δίνουν ζωντάνια στο αφήγημα, λεπτομερείς περιγραφές. Δεν πρέπει να παραλείψουμε τα υπερφυσικά στοιχεία που έχουν αναμειχθεί με την πραγματικότητα και τη χρήση των εξωλογικών στοιχείων όπως οι νεράιδες, οι μάγισσες αλλά και έμψυχα αντικείμενα όπως οι μπότες, το μαγικό ραβδί, ζώα που μιλούν και όντα που μεταμορφώνονται (Εσκαρπί 1995: 64-63, Hallet & Karasek 2001: 17). Το παραμύθι αναδεικνύεται σιγά σιγά σε λογοτεχνικό είδος...

Τον 19ο αι. υπήρχε έντονο ενδιαφέρον για τους θρύλους και τις λαϊκές αφηγήσεις των λαών σε όλες τις χώρες της Ευρώπης. Η ανάγκη για τη δημιουργία εθνικής ταυτότητας και συνείδησης αναζητήθηκε στη λαϊκή παράδοση. Οι συλλογές λαϊκών παραμυθιών ήταν σαρωτικές. Σε αυτό το πνεύμα κινήθηκαν και οι αδελφοί Grimm. Δημοσίευσαν «*Τα παραμύθια των παιδιών και του σπιτιού*». Η έρευνά τους εστιαζόταν στη μελέτη των λαϊκών παραμυθιών και στην συλλογή δημοσιεύουν παράλληλα σχόλια και παρατηρήσεις. Η πρώτη αυτή έκδοση αναπαρήγαγε τα αφηγήματα όπως τα είχαν ακούσει οι ίδιοι από λαϊκούς αφηγητές. Αναπάντεχα τα παραμύθια έγιναν αγαπητά από το παιδικό κοινό της

εποχής κι έτσι εξέδωσαν τη δεύτερη συλλογή για παιδιά, άλλοτε προσθέτοντας κάποιες λεπτομέρειες κι άλλοτε αποκρύπτοντας κάποιες άλλες. Τα παραμύθια αυτής της συλλογής είναι πλέον πανανθρώπινο κληροδότημα κι εξακολουθούν να αποτελούν τις πρώτες κλασικές αφηγήσεις των νεότερων γενεών (Εσκαρπί 1995: 101, Hallet & Karasek 2001: 14).

Ο Andersen αναγνωρίστηκε ως μεγάλος δημιουργός, γιατί έδωσε στο παραμύθι μια ξεχωριστή θέση στη παγκόσμια λογοτεχνία. Αφήνοντας πίσω τον παραδοσιακό τρόπο γραφής, το παραμύθι του γίνεται ανθρώπινο και συνδυάζει συγκίνηση και τρυφερότητα, χαρά και λύπη. *«Αντλώ από τον πλούτο της καρδιάς μου»* έλεγε ο ίδιος κι όλα αυτά γράφτηκαν *«αυθόρμητα για να τα διηγηθούμε στα παιδιά μας»* (Εσκαρπί 1995: 107). Ο Andersen χρησιμοποίησε τα παραδοσιακά μοτίβα ανανεώνοντάς τα με ποιητική δημιουργικότητα. Μέσα από τις αναγνώσεις των παραμυθιών του εντοπίζονται θραύσματα των εμπειριών του, των ονειροπολήσεων του και των μεγάλων του ταξιδιών. Αναφέρει χαρακτηριστικά για τον τρόπο γραφής των παραμυθιών του πολλά από τα οποία ήταν ακούσματα των παιδικών του χρόνων: *«Τα έχω αφηγηθεί ξανά με το δικό μου τρόπο, επιτρέποντάς μου οποιαδήποτε αλλαγή, όπου το θεωρούσα κατάλληλο, αφήνοντας την φαντασία μου να ελευθερώσει και να ανανεώσει τα ξεθωριασμένα χρώματα των παιδικών μου εικόνων.»* (Brandes 1912). Σε όλη αυτή την παράδοση της μεταγγραφής των λαϊκών παραμυθιών δεν πρέπει να ξεχάσουμε ποσό σημαντικό στάθηκε αυτό το άκουσμα. Ο Perrault σημειώνει: *«Περικλείουν όλα μια φρονηματιστική ηθική η οποία αποκαλύπτεται ανάλογα με το βαθμό διείσδυσης εκείνων που τα διαβάζουν κι εκείνων που τα ακούν...»* (Εσκαρπί 1995: 64).

Η επιρροή, που ασκεί η μακραίωνη παράδοση του λαϊκού παραμυθιού στο λογοτεχνικό αφήγημα, είναι φυλογενετικά ριζωμένη στη ανθρώπινη ψυχή και βρίσκει ως πρωταρχικό της αποδέκτη της το παιδί, αρχικά για να ικανοποιήσει την ανάγκη του για την απόλαυση της ιστορίας και κατά δεύτερο λόγο για να ικανοποιήσει τη λαχτάρα του για το παιχνίδι με τις λέξεις. Οι μνήμες από τις λαϊκές αφηγήσεις των γιαγιάδων μας, που φωλιάζουν μέσα μας, αναβιώνουν κάθε φορά που ερχόμαστε ως ενήλικές σε επαφή με ένα λογοτεχνικό αφήγημα.

Ο δικός μας Έλληνας παραμυθιάς Ε. Τριβιζάς χαρακτηριστικά απαντάει σε ερώτημα δημοσιογράφου για το πώς και το πότε ξεκίνησε να γράφει. *«Όταν*

ήμουνα μικρός και μου διαβάζανε ένα παραμύθι....» Τίποτα πιο συνηθισμένο, τίποτα πιο εξωπραγματικό κι όμως, αυτός ο μικρός έγινε ένας πολυτάλαντος και πολυγραφότατος συγγραφέας. Συνεχίζει στην απάντηση του «...αισθανόμουν προδομένος όταν έφτανε στο τέλος του και άκουγα το «και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα». Αυτοί μπορεί να ζούσανε καλύτερα εμένα όμως με εγκαταλείπανε στα κρύα του λουτρού. Προσπαθούσα λοιπόν να φανταστώ τι θα συνέβαινε αν συνεχιζόταν η ιστορία. Άλλοτε έδινα τις πρώτες βοήθειες στο νικημένο δράκο, άλλοτε προσπαθούσα να βρω πού κρύβεται ο όγδοος παραμελημένος νάνος, άλλοτε να μαντέψω ποιο ήταν το τελευταίο όνειρο που έβλεπε η Ωραία κοιμωμένη προτού ξυπνήσει, άλλοτε να βρω τον τσαγκάρη που είχε φτιάξει τα παπούτσια του παπουτσωμένου γάτου. Αυτή η λαχτάρα να μην τελειώνει ποτέ ένα παραμύθι που μου άρεσε, έγινε η αφορμή για να αρχίσω να γράφω τα δικά μου παραμύθια.»ⁱⁱ(Ε. Τριβιζάς)

Η γνωστή αφηγήτρια παραμυθιών Αγνή Στρουμπούλη σε συνομιλία της με δημοσιογράφο αναφέρεται στα πρώτα της παιδικά ακούσματα: «Όταν ήμουνα μικρή η δεύτερή μου αδελφή μου διάβαζε το παραμύθι της Ραπουνζέλ. Η μόνη φράση που θυμάμαι από τότε είναι αυτή που με έκανε να κλαίω: «Μαρουλίτσα είμαι η θεία σου, ρίξε κάτω τα μαλλιά σου». Αυτό το κοριτσάκι μέσα στον πύργο της γριάς μάγισσας μοναχό του με κατασυγκινούσε, μα κάθε βράδυ της ζητούσα να μου το ξαναδιαβάσει...» (Στρουμπούλη Αγνή)ⁱⁱⁱ

Ο Pierre Reju μιλά για ένα «νήμα της αφήγησης» πάνω στον οποίο κατακάθονται οι «εικόνες/ χελιδόνια» και για ένα «διάδρομο μιας ιστορίας γεμάτης από τόσες πόρτες που δε θα' χω ποτέ τον καιρό να τις ανοίξω όλες. Θα 'λεγε κανείς ότι αυτός ο διάδρομος επικοινωνεί με άλλες ιστορίες που βρίσκονται μέσα και που χωρίς αυτό το διάδρομο, δε θα μου έλεγαν ποτέ τίποτε» (Réju. 1989: 47).

Η σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά με νεοτερικό πνεύμα αποτελεί συνέχεια των παραδοσιακών λαϊκών παραμυθιών, μύθων και θρύλων της προφορικής παράδοσης. Οι ιστορίες με πρωταγωνιστές ζώα, υπερφυσικά όντα, ηρωικές περιπέτειες και μαγικούς κόσμους είναι αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά των νεοτερικών κειμένων. Πολλοί σύγχρονοι συγγραφείς αντλούν τη θεματολογία, τα μοτίβα, τα σκηνικά και τους χαρακτήρες από την παραδοσιακή λογοτεχνία. Σύμφωνα με τη Σ. Οικονομίδου, ένας τρόπος καταγραφής νεοτερικών κειμένων

είναι αυτός της μεταγραφής, της συγχώνευσης παραδοσιακών σχημάτων και σύγχρονων αναφορών μέσα σε πλοκές και περιβάλλονται μη οικεία στον αναγνώστη, αλλά επιλεγμένα ώστε να διεγείρουν το ενδιαφέρον και την περιέργεια του (Οικονομίδου 2000: 43). Οι σύγχρονοι συγγραφείς παρασύρουν τους αναγνώστες σε ασυνήθιστες εμπειρίες και παίζουν ρόλους παρόμοιους με αυτούς των παραμυθιάδων του παλιού καιρού, οι οποίοι μάγευαν το ζωντανό ακροατήριό τους με ιστορίες που μεταδίδονταν προφορικά από γενιά σε γενιά.

Οι μικροί αναγνώστες καλούνται να δουν τις δομές της αφήγησης και να παίξουν με τις συγγραφικές επιλογές του συγγραφέα και να ανακαλύψουν τη μαγεία της πλοκής. Η σύγχρονη λογοτεχνία για παιδιά αναδεικνύει τον παιδαγωγικό της ρόλο με την εμπλοκή του αναγνώστη και τη συμμετοχή του σε δημιουργικές δραστηριότητες οι οποίες μπορούν εύκολα να χρησιμοποιηθούν σαν υλικό για δημιουργικές ασκήσεις γραφής και ανάγνωσης. Η ποικιλία στην παραγωγή έντεχνων παραμυθιών είναι αστείρευτη. Παρουσιάζονται ανατροπές στο περιεχόμενο, στις δομές, στην ιδεολογία και τους χαρακτήρες. Ακόμη κι ο τίτλος κάποιων παραμυθιών είναι ανατρεπτικός, γεγονός όμως που τον κάνει σαγηνευτικό. Η Λότη Πέτροβιτς Ανδρουτσοπούλου γράφει το παραμύθι *Τρεις φορές κι έναν καιρό σε ένα πλανήτη μακρινό*. Ο Ευγένιος Τριβιζάς γράφει για *Τα τρία μικρά λυκάκια*. Η Μάρω Λοΐζου ξαναγράφει με όρους διακειμενικότητας το κλασικό παραμύθι του παπουτσωμένου γάτου με πρωταγωνιστή την *Ονειρώ* μια σύγχρονη γάτα, που είναι μεταφορικά το όνειρο ενός νέου ανθρώπου, και φοράει μπλουτζίν και πάνινα παπούτσια. Η Ειρήνη Μάρρα στο παραμύθι *ο Πολικός και η Μελένια* δίνει στον αναγνώστη την ευκαιρία να παίξει με τις εικόνες του βιβλίου και να αναδιηγήθει την ιστορία που διάβασε χρησιμοποιώντας τις δικές του λέξεις. Ο Χρήστος Μπουλώτης γράφει για τον *Πινόκιο στην Αθήνα* και τις *12 Κοκκινোসκουφίτσες και τον Κουρδιστό Λύκο*. Οι δώδεκα Κοκκινোসκουφίτσες και ο Κουρδιστός Λύκος είναι μια παραμυθιακή ιστορία γεμάτη ανατροπές και μοτίβα που ανατρέπουν την καθιερωμένη και γνωστή σε όλους μας πραγματικότητα με μια μίξη του φαντασιακού κόσμου και της πραγματικότητας. Η Αγγελική Βαρελλά στο βιβλίο της *«Τα παπουτσάκια που λένε παραμύθια»* προσκαλεί τους μικρούς αναγνώστες να σκεφτούν και να γράψουν τη δική τους ιστορία *«Δοκιμάστε και στείλτε μου την ιστορία στην διεύθυνση...»* (Βαρελλά 1998). Όλη αυτή η ποικιλία

στην παραγωγή πρωτότυπων και διασκεδαστικών αφηγημάτων σκοπό έχει να κάνει το παιδί να αγαπήσει την ανάγνωση και παράλληλα του δημιουργεί την έντονη εκείνη συγκίνηση, για να το κινητοποιήσει προς τη δημιουργία, να γίνει και το ίδιο αβίαστα παραγωγός γραπτού λόγου.

Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών ένας από του κύριους και βασικούς στόχους της εκπαίδευσης είναι «η ολόπλευρη αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοπνευματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά»^{iv} (Ν.1566/85, άρθρο1, παρ.1, ΦΕΚ 303/Β και ΦΕΚ304/Β, 13-3-2003).

Τα παιδαγωγικά οφέλη είναι αμέτρητα, γιατί το παραμύθι είναι φορέας πολιτισμού που προωθεί μέσα από τη λαϊκή σοφία την πολιτιστική κουλτούρα. Μέσα από το παραμύθι διαβιβάζονται με παιγνιώδη τρόπο μηνύματα και διδάγματα χωρίς να φαίνεται ο ηθικοπλαστικός χαρακτήρας του. Ολοκληρώνοντας σχετικά με τη παιδαγωγική του αξιοποίηση στο χώρο της εκπαίδευσης, το παραμύθι δίνει τη δυνατότητα δημιουργικότητας και απελευθέρωσης. Ο Ζ.Ζαν τονίζει ότι με το παραμύθι/όνειρο το παιδί μπορεί να ανακαλύψει ασυναίσθητα και άμεσα αυτό που θα το μάθουν η εμπειρία και ο συλλογισμός.

Η αφήγηση ή ανάγνωση μιας ιστορίας, λοιπόν, δεν είναι παθητική διεργασία. Ο Ι.Ν. Βασιλαράκης σημειώνει «Η ανάγνωση ή ακρόαση μιας ιστορίας ολοκληρώνει οριστικά, πραγματικά τον εαυτό της, όταν νοηθεί δυνάμει ή ενεργεία γραφή» (Βασιλαράκης 1992: 105). Το παραμύθι στα χέρια του εκπαιδευτικού μπορεί να βοηθήσει το παιδί να επαναπροσδιορίσει τον κόσμο γύρω του και να γίνει το ίδιο δημιουργός. Η σχολική τάξη, ιδιαίτερα για τα παιδιά των πρώτων τάξεων του δημοτικού, μπορεί να γίνει ένα εργαστήριο γραφής. Το παιδί με το παραμύθι ανακαλύπτει τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του. Η δημιουργική γραφή ως καλλιτεχνική έκφραση το βοηθάει να εναρμονίσει τον εσωτερικό του κόσμο με την πραγματικότητα. Το παιδί μπορεί να πειραματιστεί με τις λέξεις και να παίξει. Το ποιητικό παιχνίδι δίνει με τη λέξη «παιχνίδι» την έννοια της απόλαυσης και της χαράς. Το παράδειγμα πολλών δασκάλων που εμπλέκουν την αφήγηση ιστοριών στη διδασκαλία είναι ελπιδοφόρο. Ο ρόλος τους, όμως πρέπει

να είναι διαμεσολαβητικός και εμπυχωτικός. Ο ρόλος του δασκάλου που εντάσσει το μαθητή στην διαδικασία της μάθησης είναι να του δώσει το κίνητρο της χαράς και της ονειροπόλησης. Ο Andrew Wright, ένας έμπειρος παραμυθάς, συμβουλεύει το δάσκαλο με τα εξής χαρακτηριστικά λόγια: «Δάσκαλε, μη σκοτώνεις τη χήνα με τα χρυσά αυγά!», *Don't kill the goose that lays the golden eggs!*^v Προσοχή να μην εντάξουμε τα παραμύθια στα σχολικά προγράμματα και σε δραστηριότητες χωρίς ευρηματικότητα, τονίζει ο Ζ. Ζαν (Ζαν 1996: 280). Γι' αυτό το λόγο στη τάξη μιλάμε για *δημιουργικότητα που διέπεται από τους κανόνες και τη δημιουργικότητα που αλλάζει τους κανόνες* (Βασιλαράκης 1992: 114).

Ο Christian Poslaniek προτείνει κάποιες συμβουλές για να δώσουμε στα παιδιά όρεξη για διάβασμα: Να τους προτείνουμε μια μεγάλη ποικιλία βιβλίων και μάλιστα βιβλία που απευθύνονται στη φαντασία. Όσον αφορά στην επιλογή των παραμυθιών, αυτό μπορεί να γίνει από ομάδες παιδιών με βάση τις προτιμήσεις τους (Poslaniek 1992: 16-17). Ο όγκος των βιβλίων στα ράφια των βιβλιοθηκών μπορεί να αξιοποιηθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Οι βιβλιοθήκες θα έπρεπε να είναι χώροι καλλιέργειας και αναζήτησης και όχι ογκόλιθοι συσσωρευμένης κουλτούρας. Επίσης η πρόσκληση ενός συγγραφέα ή παραδοσιακού αφηγητή στη σχολική τάξη ή στη βιβλιοθήκη δίνει το ερέθισμα στο παιδί αναγνώστη να εμπλακεί σώματι και πνεύματι στη χαρά της ανάγνωσης, ώστε να καταλήξει στην επιθυμία της γραφής.

Να προτείνουμε βιβλία, συμβουλεύει ο Poslaniek, αλλά όχι καταναγκάζοντας, γιατί ο καταναγκασμός παρεμποδίζει τα παιδιά να ανακαλύψουν εκείνο που πραγματικά επιθυμούν. Και φυσικά επιμένει πως πρέπει να μη τα αναγκάζουμε να δίνουν αναφορά γι' αυτό που διάβασαν, διότι είναι μια άστοχη ενέργεια. Επιπλέον, πρέπει να δίδεται στο μαθητή η ευκαιρία να εκφράσει τις δικές του σκέψεις. Αρχικά προφορικά και στη συνέχεια γραπτά. Η άμεση επικοινωνία μέσω των συνομηλίκων ή με την δημιουργική γραφή είναι ένας αποτελεσματικότερος τρόπος εκμείωσης των νοημάτων ενός αφηγήματος. Η αποδοκιμασία για το βιβλίο που διαβάζουν επίσης δεν είναι σωστή τακτική. Το ζητούμενο είναι το παιδί-αναγνώστη να ανακαλύψει από μόνο του το βιβλίο που θα το εμπλέξει και θα το οδηγήσει στην ανακάλυψη ότι το διάβασμα είναι απόλαυση. Η αποτύπωση των νοημάτων ενός κειμένου δεν είναι επιβεβλημένη

από το δάσκαλο. Ο στόχος είναι η πρόκληση της όρεξης για διάβασμα. Το νόημα του αφηγήματος είναι προσωπικό και μέσω των δραστηριοτήτων που έπονται μπορεί να γίνει λόγος για τη μορφή του κειμένου, το ύφος και τον σημαίνοντα μηχανισμό που σκόπιμα έχουν χρησιμοποιηθεί από τον συγγραφέα (Poslaniek 1992: 16-17).

Η δύναμη των παραμυθιών ως εργαλείο στην τάξη δίνει τη δυνατότητα της καλλιέργεια της φαντασίας και καταγραφής νέων ιστοριών από τους μικρούς μαθητές. Η καλλιέργεια της φαντασίας μπορεί να κάνει και το πιο απρόθυμο μαθητή να ενεργήσει, γιατί πρόκειται για μια διαδικασία παιχνιδιού. Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου σημαντικό κίνητρο είναι ο αυθορμητισμός, η έκπληξη και η παιγνιώδης διάσταση στη διδασκαλία που θα προκαλέσει στο παιδί τη δημιουργική μέθεξη μέσω της έμπνευσης. Αφορμή για την έμπνευση μπορεί να σταθεί μια εικόνα, μια μελωδία, ένας λόγος, ένα απλό αντικείμενο.

Και τα πιο απλά αντικείμενα όπως ένας φράκτης, ένα ταπεινό λουλούδι έχουν κάτι να του πουν του παραμυθά από τη Δανία: *«Κοίτα με, μόνο για μια στιγμή, και η ιστορία μου θα μπει μέσα σου»* και τότε, σαν να τη αισθάνομαι έχω την ιστορία.» εξομολογείται ο Andersen (Βασιλαράκης 1992: 69). Σε συνέντευξη που παραχώρησε ο Ε. Τριβιζάς λέει τα εξής χαρακτηριστικά λόγια για το πως εμπνέεται: *«Ξεκινάω συνήθως από ένα φαινομενικά ασήμαντο αντικείμενο, η κάποια φανταστική εικόνα. Μέσα και στο πιο ασήμαντο αντικείμενο πάλλεται ένα συναίσθημα. Μέσα στην κάθε εικόνα καιροφυλακτούν γρίφοι και ερωτηματικά. Από φανταστικές εικόνες ξεκίνησαν μερικά από τα αγαπημένα μου παραμύθια».*^{vi} (Ε. Τριβιζάς)

Μπορεί ακόμη και μια αληθινή ιστορία να σταθεί η αφορμή μιας αφήγησης. Ο Χρήστος Μπουλώτης αναφέρει για το βραβευμένο βιβλίο του, *«Το άγαλμα που κρύωνε»*, πως είναι *«ουσιαστικά η ιστορία του πατέρα μου, η δικιά μου, η ιστορία του μισού Ελληνισμού. Είναι ένα θέμα πολύ λεπτό και επικίνδυνο γιατί εύκολα μπορεί να πέσει κανείς σε εθνικιστικές κορώνες και να γίνει φαιδρός. Κ' ένα θέμα που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο καπηλείας. Έβαλα τα χέρια μου στη φωτιά εντελώς συνειδητά για να βγάλω τα κάστανα. Γιατί σκέφτηκα ότι αυτό το θέμα είναι καλύτερα να το κάνει κάποιος που κουβαλάει μέσα του την προσφυγιά και ξέρει τι μπορούμε να πούμε στα παιδιά και πώς να το πούμε. Αυτό το είπα μέσα από*

την ιστορία ενός αγάλματος, που βρήκε ο αρχαιολόγος, ο Κουρουνιώτης, τις μέρες της καταστροφής, κοντά στη Σμύρνη και το έφερε στο Αρχαιολογικό Μουσείο: ένα παιδάκι με μια κουκούλα.» Οι αφορμές για τα βιβλία του είναι πάντα πραγματικά γεγονότα. «Μ' ενδιαφέρει να δείξω ότι το όραμα, το παραμύθι, όπως το όνειρο, είναι πράξεις αντίστασης ειδικά στην εποχή μας. Γι' αυτό τα θέματα που πραγματεύομαι μπορεί να είναι παραμυθένια, αλλά πάντα η αφορμή είναι η πραγματικότητα. Πρώτ' απ' όλα γράφω για μένα. Για το αγόρι με τις τιράντες που ήμουν στη Λήμνο.»^{vii} (Χ. Μπουλώτης)

Η δημιουργικότητα λοιπόν στην τάξη μπορεί να ενώσει το παραδοσιακό με το σύγχρονο, το φαντασιακό με το πραγματικό. Η τέχνη της γραφής γίνεται αποδοτικότερη μέσα από το παιχνίδι, τη μουσική, το θέατρο, τη ζωγραφική. (Ποσλάνιεκ 1992: 75). Οι ζωντανές αφηγήσεις μπορούν να αναδειχθούν μέσω αυτών των ερεθισμάτων. Η ποικιλία παραμυθιών, από την άλλη, που πλαισιώνει το εργαστήρι της δημιουργικής γραφής μπορεί να αποβεί πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των δασκάλων. Ο Paul Eluard σημειώνει για την ποίηση: «Αν η ποίηση έχει κάποιο σκοπό, αυτός δεν είναι άλλος από το να δημιουργεί δημιουργούς». Και το παραμύθι λαϊκό ή έντεχνο, μ' ένα φωτισμένο δάσκαλο που θέλει να οδηγήσει τα παιδιά από το γεφύρι που ενώνει τη γη με τον ουρανό, και με τη συνδρομή αυτών των κειμένων μπορεί να φτιάξει παιδιά δημιουργούς.

Πρέπει, επίσης, μέσω των παραμυθιών να εισαγάγουμε ένα αισιόδοξο μέλλον για τα παιδιά. Εξάλλου, όπως αναφέρει ο Χρήστος Μπουλώτης, «το καλό τέλος των παραμυθιών, αυτό είναι μια παλιά ιστορία με παράδοση αιώνων». Το παραμύθι είναι όχημα για να ταξιδέψουμε μέσα από δυσκολίες. Ένα κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα των λαϊκών παραμυθιών είναι τα συμβολικά στοιχεία που μετασχηματίζονται σε εικόνες- λέξεις. Το παιδί ακούγοντας το παραμύθι αποκτά ιδέες για το πώς μπορεί να δημιουργήσει τάξη στο χάος της εσωτερικής του ζωής. Το παραμύθι υποδεικνύει τον τρόπο για κάτι όχι μόνο απομονώνοντας και χωρίζοντας σε αντίθετα αταίριαστες και μπερδεμένες πλευρές της εμπειρίας του παιδιού, αλλά και προβάλλοντας τις σε διαφορετικά πρόσωπα, σημειώνει ο B. Bettelheim (Bettelheim 1995: 109). Ο κάθε ακροατής αναζητά στο παραμύθι αυτό που τον εμπνέει και το μήνυμα της ιστορίας μπορεί να γίνει πολύ προσωπικό για τον κάθε αναγνώστη. Το παραμύθι είναι ένα κάλεσμα στον κόσμο του ονείρου και

της φαντασίας, όπου όλα είναι πιθανά και η νίκη του καλού επί το κακό καλλιεργεί συναισθήματα αισιοδοξίας και ευχαρίστησης στο παιδί- αναγνώστη.

Εν κατακλείδι, αναφέρομαι στο γνωστό παραμύθι του Άντερσεν την *Τοσηδούλα*, όπου ο συγγραφέας στο τέλος του παραμυθιού περιγράφει πώς έφτασε η συγκεκριμένη ιστορία στα αυτιά του: *«Αντίο, αντίο»* είπε το χελιδόνι. Και πέταξε μακριά αφήνοντας πίσω του τις θερμές χώρες. Επέστρεψε στη Δανία όπου είχε χτίσει τη μικρή του φωλιά στο παράθυρο ενός συγγραφέα παραμυθιών. Το χελιδόνι τιτίβισε στον παραμυθά τραγουδώντας την ιστορία κι έτσι έφτασε η ιστορία στα αφτιά μας». ^{viii} Ο στόχος μας ως εκπαιδευτικοί είναι να μάθουμε στα παιδιά να αφουγκράζονται το κείμενο και να ακούν το χελιδόνι που τιτιβίζει έξω από το παράθυρο της σχολικής τάξης. Είμαι σίγουρη πως το χελιδόνι αυτό βρίσκεται έξω από κάθε σχολικό παράθυρο, για να τιτιβίσει μια ιστορία στο αυτί του κάθε παιδιού, αρκεί να μεθοδεύσουμε τη διδασκαλία ανοίγοντας το παράθυρο για να την ακούσει.

Βιβλιογραφία

- Αναγνωστόπουλος, Β. (1997). *Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Βασιλαράκης, Ι.Ν. (2001). *Γλώσσα και πράξη της παιδικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βασιλαράκης, Ι.Ν. (2008). *Καταθέσεις για την παιδική και νεανική λογοτεχνία*. Αθήνα: GUTENBERG.
- Bettelheim, Bruno (1995). *Η γοητεία των παραμυθιών. Μια ψυχαναλυτική Προσέγγιση* (μτφ. Ελένη Αστερίου). Αθήνα: Γλάρος.
- Εσκαρπί, Ντενίζ (1995). *Η παιδική και νεανική λογοτεχνία στην Ευρώπη*. Εκδ. Καστανιώτη.
- Ζαν, Ζορζ (1996). *Η δύναμη των παραμυθιών*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Hallett, M. & Karasek, B. (ed.)(2001). *Folk and Fairy tales*. Broadview press.
- Λουκάτος, Δ. (1977). *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.
- Οικονομίδου, Σούλα (2000). *Χίλιες και Μία Ανατροπές. Η νεοτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Réju, Pierre (1989). *L' Archipel des contes*. Εκδ. Aubier.
- Poslaniek, Christian (1992). *Να δώσουμε στα παιδιά την όρεξη για διάβασμα* (απόδοση Στέση Αθήνη). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Πελασγός, Στέλιος (2008). *Τα μυστικά του παραμυθά. Μαθητεία στην τέχνη της προφορικής λογοτεχνίας και αφήγησης*. Εκδ. Μεταίχιμο.

Βιβλιογραφία παιδικού βιβλίου

- Ανδρουτσοπούλου-Πέτροβιτς, Λότη (2003). *Τρεις φορές κι έναν καιρό σ' ένα πλανήτη μακρινό* (14^η έκδοση). Εκδ. Πατάκη.
- Βαρελλά, Αγγελική (1998). *Τα παπουτσάκια που λένε παραμύθια*. Εκδ. Άγκυρα.
- Λοΐζου, Μάρω (1989). *Η Ονείρω*. Εκδ. Πατάκης.
- Μάρρα, Ειρήνη (1999). *Ο Πολικός και η Μελένια*. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Μπουλώτης, Χρήστος (2001). *Ο Πινόκιο στην Αθήνα*. Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Μπουλώτης, Χρήστος (2007). *Οι 12 Κοκκινοσκουφίτσες και ο κουρδιστός λύκος*. Εκδ. Παπαδόπουλος.
- Μπουλώτης, Χρήστος (1999). *Το άγαλμα που κρύωνε*. Εκδ. Πατάκη

Τριβιζάς Ευγένιος (2011). *Τα τρία μικρά λυκάκια*. Εκδ. Μίνωας.

Διαδικτυακές πηγές

Brandes Georg. Hans Christian Andersen and his tales. Pdf by Georg Brandes in The Bookman, December 1912, Pp 404-409, [www.unz.org/Pub/Bookman-1912dec-](http://www.unz.org/Pub/Bookman-1912dec-1912dec-)

Συνομιλία με την Αγνή Στρουμπούλη (Τις ερωτήσεις συνέταξε η Λητώ Σεϊζάνη), <http://peopleandideas.gr/2010/10/12/storytelling-2/>.

Συνέντευξη της Ζωής Βαλάση <http://lefteria.blogspot.gr/2012/01/55.htm> & http://bikiropoulos.blogspot.gr/2012/01/blog-post_3794.html

Συνέντευξη του Ευγένιου Τριβιζά στη Θεοδώρα Μπιμπίλα- Ρέμυ, <http://bemary.com>

Συνέντευξη του Χρήστου Μπουλώτη, http://www.mikrosanagnostis.gr/penes_7.asp

Συνέντευξη του Χρήστου Μπουλώτη, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles

Συνέντευξη του Χρήστου Μπουλώτη, <http://www.enet.gr/22/12/1996>

Thumbelina A translation of Hans Christian Andersen's "Tommelise" by Jean Hersholt, http://www.andersen.sdu.dk/vaerk/hersholt/Thumbelina_e.html

Wright, Andrew. Responding to Stories, <http://andrewarticlesandstories.wordpress.com/articles/responding-to-stories/>

ⁱ Η κ. Βαλάση βρέθηκε στην «πόλη των θεών» στο πλαίσιο του υλοποίησης του καινοτόμου προγράμματος «φιλιαναγνωσία», που εφαρμόζεται στο 2ο δημοτικό σχολείο Λιτοχώρου, με υπεύθυνη του προγράμματος τη δασκάλα κ. Ντίνα Μακρή – Παπαθανασίου. Στο περιθώριο αυτού του προγράμματος, δημοσιογράφος που παρακολούθησε τη συζήτηση που είχε η κ. Βαλάση με τη δασκάλα κ. Ντίνα Μακρή– Παπαθανασίου και με τα παιδιά, ζήτησε από τη συγγραφέα των 55 βιβλίων να παραχωρήσει συνέντευξη. <http://lefteria.blogspot.gr/2012/01/55.html> & Συνέντευξη της Ζωής Βαλάση στον Α. Γαλανό για τους μύθους των παιδιών & τα ψέματα των πολιτικών ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΩΝ 55 ΒΙΒΛΙΩΝ, ΖΩΗ ΒΑΛΑΣΗ : «Τα παραμύθια των παιδιών & τα ψέματα των πολιτικών» http://bikiropoulos.blogspot.gr/2012/01/blog-post_3794.html

ⁱⁱ Συνέντευξη Ευγένιου Τριβιζά. Συνέντευξη Ευγένιου Τριβιζά στη Θεοδώρα Μπιμπίλα- Ρέμυ <http://bemary.com>

ⁱⁱⁱ Συνομιλία με την Αγνή Στρουμπούλη ,<http://peopleandideas.gr/2010/10/12/storytelling-2/>Τις ερωτήσεις συνέταξε η Λητώ Σεϊζάνη.

^{iv} (N.1566/85, άρθρο1, παρ.1, ΦΕΚ 303/Β και ΦΕΚ304/Β, 13-3-2003.)

---

^v «Dear, devoted language teacher! Don't kill the goose that lays the golden eggs! In your anxiety to help the students to develop their language proficiency you might ruin their joy in the story. Now that would be a disaster in so many ways! The goose of the story offers the students the golden egg of a rich experience of language not an opportunity to study it. If you think an activity might destroy experience, don't do it!» <http://andrewarticlesandstories.wordpress.com/articles/responding-to-stories/>

^{vi} <http://bemary>. Συνέντευξη Ευγένιου Τριβιζά στη Θεοδώρα Μπιμπίλα- Ρέμυ

^{vii} http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles Ο αρχαιολόγος και βραβευμένος παραμυθάς Χρήστος Μπουλώτης μιλάει στην «Κ»Της Ολγας Σελλά

^{viii} «"Good-by, good-by," said the swallow. He flew away again from the warm countries, back to far-away Denmark, where he had a little nest over the window of the man who can tell you fairy tales. To him the bird sang, "Chirp, chirp! Chirp, chirp!" and that's how we heard the whole story.

A translation of Hans Christian Andersen's "Tommelise" by Jean Hersholt.
http://www.andersen.sdu.dk/vaerk/hersholt/Thumbelina_e.html